

**چگونگی نظارت قضایی بر
منفعت طلبی و تفریباتی اداری**

مجید حیدری

سرشناسه	: حیدری، مجید، ۱۳۶۶ اذر -
عنوان قراردادی	: ایران. قوانین و احکام Iran. Laws, etc
عنوان و نام پدیدآور	: چگونگی نظارت قضایی بر منفعت‌طلبی و جرم‌زایی اداری/مجید حیدری.
مشخصات نشر	: تهران: انتشارات صالحیان، ۱۳۹۹.
مشخصات ظاهری	: ۱۷۴ص.
شابک	: ۹۷۸-۶۲۲-۲۱۴-۴۷۲-۲
وضعیت فهرست نویسی	: فیپا
یادداشت	: کتابنامه: ص. (۱۶۵) - ۱۷۴.
موضوع	: آیین دادرسی جزایی - ایران
موضوع	: Criminal procedure -- Iran
موضوع	: رویه قضایی - ایران
موضوع	: Jurisprudence -- Iran
موضوع	: جرم‌شناسی - ایران
موضوع	: Criminology -- Iran
موضوع	: جزا - ایران
موضوع	: Criminal law -- Iran
رده بندی کنگره	: MH ۲۱۰
رده بندی دیویی	: ۴۵/۵۵۰۵
شماره کتابشناسی ملی	: ۶۱۸۸۱۹۳

چگونگی نظارت قضایی بر منفعت‌طلبی و جرم‌زایی اداری

که نویسنده: مجید حیدری
 که صفحه آرا: معصومه اسفندیاری
 که ناشر: صالحیان
 که طراح جلد: صالحیان
 که شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه
 که سال و نوبت چاپ: ۱۳۹۹-اول

مجموعه ۳۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۲۱۴-۴۷۲-۲

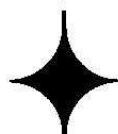
ISBN: 978-622-214-472-2

دفتر انتشارات: میدان انقلاب - کارگر جنوبی - کوچه شهدای ژاندارمری - پلاک ۱۲۷ - واحد ۳

تلفن: ۰۹۱۹۰۸۱۰۱۴۲-۶۶۹۷۹۳۰۰

سایت انتشارات: www.pubsalehiyan.ir

فهرست مطالب

پیشگفتار.....	۹
بخش اول.....	
کلیات.....	۱۵
فصل اول: مفاهیم.....	۱۷
مبحث اول: تعریف جرم، جرم انگاری.....	۱۷
گفتار اول: تعریف جرم اداری.....	۱۷
گفتار دوم: تعریف جرم انگاری.....	۱۸
گفتار سوم: تفاوت جرم انگاری اداری و جرم زایی.....	۲۱
مبحث دوم: انواع جرم انگاری.....	۲۲
گفتار اول: جرم انگاری تقنینی.....	۲۲
الف - گسترش عنصر مادی.....	۲۳
ب - کاهش دامنه عنصر معنوی.....	۲۴
ج - ایجاد جرایم جدید اداری.....	۲۵
د - جرم انگاری قصد مجرمانه.....	۲۶

- و- جرم انگاری شروع به جرم ۲۷
- گفتار دوم: جرم انگاری قضایی ۲۷
- الف- جرم انگاری قضایی آشکار ۲۸
- ب- جرم انگاری قضایی پنهان ۳۰

بخش دوم

- نقش مستقیم نظارت اداری به عنوان عامل منفعت طلبی و جرم‌زایی اداری ۳۳
- فصل ۹۰: نقش مستقیم نظارت قضایی به عنوان عامل جرم‌زایی اداری ۳۵
- مبحث اول: جرم‌زایی ناشی از تجویز قانونی ارتکاب اعمال جرم گونه ۳۷
- مبحث دوم: جرم‌زایی در پرتو انتقال حق دادگستری به افراد عادی ۴۰
- الف- فرآیند بون گذاری ایران ۴۰
- ب- نظریه‌های نوین ۴۲
- ج- بررسی امکان جرم‌زایی ماده ۱۰۰ ق.م.ا ۴۵
- گفتار اول: تفویض اختیار مجازات با به اعضای جامعه ۴۷
- فصل سوم: نقش غیر مستقیم نظارت قضایی به عنوان عامل منفعت طلبی اداری ۵۱
- مبحث اول: عدول از رژیم قانونی بودن جنایی ۵۱
- گفتار اول: اصل قانونی بودن جرائم و مجازات در قانون اساسی ایران ۵۷
- گفتار دوم: اصل قانونی بودن جرائم و مجازات‌ها در قانون جنایی ایران ۵۹
- الف- ماده ۵۰۰ قانون مجازات اسلامی ۶۲
- ب- مواد ۵۰۷ و ۵۰۸ قانون مجازات اسلامی ۶۳
- ج- ماده ۶۱۰ قانون مجازات اسلامی ۶۴
- د- ماده ۶۳۸ قانون مجازات اسلامی ۶۵
- مبحث دوم: امکان بزه دیده زایی قانون در پرتو عدول از اصل حمایت ۶۷
- گفتار اول: نظریه‌های جرم‌شناسی و اتخاذ سیاست کیفری افتراقی در حمایت از زنان ۶۹
- الف- نقش بزه دیده در فرآیند جنایی ۷۱
- ب- معیارهای آسیب پذیری بیشتر افراد با تأکید بر عامل جنسیت ۷۴
- د- آثار عدول از اصل حمایت ۷۷
- مبحث سوم: پیش‌بینی مجازات‌های نامتناسب ۷۹

۸۲	گفتار اول: معیارهای ارزیابی تناسب مجازات با جرم
۸۳	الف - معیار صدمه وارده
۸۴	ب - معیار تناسب مبتنی بر فایده اجتماعی
۸۸	ج - معیار اهمیت جرم ارتكابی
۹۰	د - نوع جرم و خصوصیات شخصیتی مجرم
۹۱	ه - معیار اهمیت نسبی جرائم
۹۴	گفتار دوم: مبانی فلسفی ممنوعیت مجازات‌های نامتناسب
۹۶	مبحث چهارم: کاهش سن مسئولیت حقوقی
۱۰۲	الف - سن بلوغ از دیدگاه اصول علمی

بخش سوم

۱۰۷	افزایش عناوین مجازات اری به عنوان عامل جرم‌زا
۱۰۹	فصل چهارم: علل افزایش عناوین مجرمانه اداری
۱۱۰	مبحث اول: جرم انگاری افراض
۱۱۵	گفتار اول: قیّم مآبی قانونی
۱۱۶	الف - قیّم مآبی مطلق یا سخت
۱۱۸	ب - قیّم مآبی نسبی یا نرم
۱۱۹	مبحث دوم: تعدّد مراجع قانون گذار
۱۲۱	گفتار اول: مجمع تشخیص مصلحت نظام
۱۲۲	گفتار دوم: شورای نگهبان
۱۲۴	گفتار سوم: شورای عالی انقلاب فرهنگی
۱۲۵	گفتار چهارم: هیأت عمومی دیوان عالی کشور
۱۲۸	مبحث سوم: ادغام حقوق کیفری، مذهب و اخلاق
۱۲۹	گفتار اول: اختلاط مفاهیم جرم و گناه
۱۳۰	گفتار دوم: اخلاق گرایی قانونی
۱۳۴	مبحث چهارم: پذیرش کیفر به عنوان یگانه راه حل تضمین ارزش های اجتماعی
۱۳۹	فصل پنجم: عواقب افزایش عناوین مجرمانه
۱۴۰	مبحث اول: خلع سلاح کیفری و از بین رفتن قبح اجتماعی

- مبحث دوم: ازدیاد عناوین مجرمانه بدون توجه به امکانات دستگاه قضایی..... ۱۴۳
- گفتار اول: وقفه در عملکرد دستگاه عدالت کیفری..... ۱۴۳
- مبحث سوم: لطمه به آزادی‌های فردی و عدالت اجتماعی..... ۱۴۵
- گفتار اول: خود کامگی مجریان عدالت کیفری و امکان سوء استفاده در اجرای قانون..... ۱۴۵
- گفتار دوم: نوسان مفهوم عدالت..... ۱۴۷
- گفتار سوم: امکان سوء استفاده قوه مجریه..... ۱۴۷
- مبحث چهارم: حرم‌زایی بالقوه حقوق کیفری..... ۱۴۸
- گفتار اول: ایجاد شرایط مجرمانه در پرتو فرآیند برجسب زنی..... ۱۴۸
- گفتار دوم: ایجاد شرایط مجرمانه در پرتو جرم‌انگاری برخی رفتارها..... ۱۵۰
- مبحث پنجم: ضعف قدرت اخلاقی حقوق کیفری..... ۱۵۲
- گفتار اول: ازدیاد عناوین مجرمانه در رابطه با موضوعات کم اهمیت..... ۱۵۲
- گفتار دوم: ازدیاد عناوین مجرمانه بدون توجه به انتظارات عمومی..... ۱۵۴
- منابع و مآخذ..... ۱۶۵

پیشگفتار

نظارت قضایی در سیاست جنایی به عنوان مهمترین ابزار از جایگاه ویژه برخوردار است. اصول سیاست کیفری هر کشور در حقوق کیفری موضوعه آن در میان قواعد و مفاهیم مندرج در آن انعکاس می‌یابد. هر قانونی کیفری با وجود تمامی مزایا و منافعی که برای یک جامعه دارد، بدون تردید می‌تواند خطر ساز و افزایش‌دهنده قدرت دولت باشد. شاید به کار بردن عبارت نقش قوانین کیفری در جرم‌زایی تا حد زیادی موجب شگفتی گردد و این سؤال را مطرح سازد که چگونه ممکن است قانون کیفری خود موجب ایجاد جرم زایی گردد؟

◆ چگونگی نظارت قضایی بر منفعت‌طلبی و جرم‌زایی اداری ◆

منتسکیو می‌گوید: «فساد جامعه بر دو قسم است: اول هنگامی که توده مردم قوانین را مراعات نمی‌کنند؛ این درد، چاره‌پذیر است. دیگر، آن که قوانین توده مردم را فاسد می‌کند که این درد، درمانی ندارد؛ زیرا درد ناشی از خود درمان است». آنچه که در وهله‌ی اول یک امر بدیهی است این است که اعمال حاکمیت قضایی در هر جامعه‌ای بر عهده دولت است و دیگر دوران عدالت خصوصی و اعمال واکنش علیه جرم توسط افراد عادی گذشته است و کشف و پیگیری و تعقیب و مجازات مجرمین بر عهده دولتی‌هاست و دیگر نمی‌توان افراد را به جای دولت در مبارزه با بزهکاری و اعمال مجازات بر عهده آنها نهاد؛ چرا که در این صورت قانون خود باعث ایجاد نافرمانی و هرج و مرج خواهد شد. اولین نتیجه حاصل از آن، در معرض تعرض قرار گرفتن حقوق و آزادی‌های افعال قانونی خواهد بود. قانون‌گذار کیفری ایران در مواد مختلفی از ق.م.ا به افراد عادی نوعی مبارزه با بزهکاری را از طریق اعمال خشونت اعطا نموده و افراد در برخی مواقع به جای نظام عدالت کیفری نشانده تا خود عمل معیار با هنجارهای اجتماعی را کشف نموده و عدالت اجرا نماید است. در بعضی مواقع نیز قانون با تجویز ارتکاب اعمال جرم گونه چه به طایر دیرج یا ضمنی امکان بزهکاری قانون مجازات اسلامی را فراهم می‌نماید. اگر قانون‌گذار کیفری به یافته‌ها و واقعیت‌های جرم‌شناسی بی‌توجه باشد بسیاری از اصول بنیادین حقوق کیفری فراموش خواهند شد یا زیر پا گذاشته می‌شوند. از جمله این اصول اصلی رژیم قانونی بودن حقوق کیفری و اصل حمایت از افراد است. از طرف دیگر یکی از کارهای مهم در عرصه‌ی سیاست جنایی، ساز و کار جرم‌انگاری می‌باشد. جرم‌انگاری یک فرآیند گزینشی است که موجب آن قانون‌گذار با در نظر گرفتن هنجارهای اجتماعی یا ضرورت دیگر، بر پایه مبانی نظری مورد قبول خود، رفتاری را ممنوع یا الزام‌آور می‌کند و برای حمایت از آن ضمانت اجرای کیفری که آخرین تهدید حقوقی است قرار می‌دهد. جرم‌انگاری یک رفتار موجب تجویز مداخله دولت و در مقابل آن تحدید

قلمرو حقوق و آزادی‌های فردی می‌شود. لذا قبل از هر چیزی ضروری است که به تشریح مبانی توجیه‌کننده مداخله دولت پرداخت که در این صورت می‌توان به موجه بودن یا غیر موجه بودن برخی از اقدامات در زمینه جرم انگاری‌ها پی برد. همچنین به دلیل پر هزینه بودن و داشتن پیامدهای منفی برخورد کیفری، قانون‌گذار باید بسیار محتاطانه به سمت استفاده از این ساز و کار گام بردارد. زیرا قانون‌گذاری که بدون توجه به ضوابط و معیارهای جرم انگاری و واقعیت‌های موجود در جامعه افسار گسیخته ریزی حد و مرز به جرم انگاری متوسل می‌شود، نه تنها موفق به کنترل و مهار بزه‌کاری نخواهد شد بلکه در نتیجه این امر با مشکلاتی از قبیل افزایش عناوین مجرمانه و در نتیجه گسترده حقوق کیفری روبه‌رو خواهد شد. بنابراین اگر قوانین کیفری متعدد باشد و با حقوق طبیعی و فطری انسانها هماهنگ نباشند، شهروندان از همه آن قوانین تمسک نمی‌کنند و عدم تمکین از مقررات کیفری نیز با ضمانت اجرای شدید همراه است که موجب کس العمل متقابل جامعه نسبت به آنها می‌شود. بنابراین حتی الامکان باید کوشید که تدوین قوانین جزایی به عنوان آخرین راه حل باشد نه اولین راه حل و باید تنها به آن دسته از تخلفات ارتكایی که به وجدان عمومی شدیداً ضربه می‌زند و غیر قابل گذشت است، وصف مجرمانه داد و آنها را جرم تلقی کرد. برای اقدام به جرم انگاری مقنن باید سخت‌کافی از ارزشهای جامعه به دست آورد. قانون باید آنچنان با واقعیت‌های اجتماعی، سنتها، عملکردها و اعتقادات و عرف‌های جامعه هماهنگ باشد که افراد اجرای آن را تحمیل به خود ندانسته و بپذیرند که قانون مصوب برای رفاه، سعادت و تکامل مادی و معنوی آنان وضع شده و نشانگر روشهای علمی زمان می‌باشد و باور کنند که اگر قانون هم وجود نداشت، باز هم عقل سلیم، منطق ساده بشری و اجرای عدالت واقعی ایجاب می‌کرد تا به همان ترتیب رفتار شود.^۱ بنابراین قانون‌گذار برای جرم انگاری، الزاماً باید اصول و

۱. آخوندی - محمود آیین دادرسی کیفری، جلد ۴، انتشارات اشراق، (دانشگاه قم)، ۱۳۷۹، ص ۳۹۳

◆ چگونگی نظارت قضایی بر منفعت‌طلبی و جرم‌زایی اداری ◆

معیارهایی را مدنظر داشته باشد، تا روند جرم‌انگاری و به تبع آن سیاست جنایی در رسیدن به اهداف خود با موفقیت روبه‌رو شود. در نیمه سده‌ی نخست عصر حاضر حقوق کیفری و نهادهای مختلف آن در اثر وقایع جنگهای اول و دوم جهانی و پیامدهای سیاسی آن برای حکومت‌های منبعث از این وقایع، به ابزارهای سرکوبگر علیه شهروندان تبدیل شد. جرم‌انگاری‌های فراوان موسوم شد و از همه مهم‌تر اصل قانون مندی، جرائم و مجازات‌ها با اعمال اصل قیاس و تمثیل در امور کیفری قویاً خدشه‌دار و دست‌خاست برای تعقیب و سرکوب هر عمل یا رفتاری که برای آن حکومت‌ها خطر تلقی می‌گردد، به شدت در کل شدت مجازات‌ها و تنوع اعمال مجرمانه را می‌توان مهمترین بازتاب سیاست‌های سیاسی در عرصه سیاست جنایی و حقوق کیفری دانست. در ایران نیز به لحاظ افزایش روبه‌تزايد عناوین مجرمانه وضعیت بحرانی است. با نگاهی اجمالی به برخی از موارد نزایی می‌توان گفت که قانون‌گذار به هنگام تدوین قوانین جزایی گویا فراموش کرده که استفاده از حربه کیفر باید به عنوان آخرین گزینه باشد و برعکس، آن را یگانه راه حل مشکلات جامعه تلقی نموده و بدون توجه به ضوابط و معیارهای حاکم بر جرم‌انگاری، حجم وسیعی از رفتارها را به عنوان جرم وارد سیاهه قوانین کیفری نموده است. مقنن متعاقب انقلاب اسلامی درصدد پیاده نمودن احکام و قوانین شرعی برآمده و بعضاً آن‌چه را که بر فقه عنوان حرام داشت بدان وصف مجرمانه بخشیده و وارد مجموعه قوانین جزایی نموده و به کمک پاسخ‌های کیفری سرکوبگر و قهرآمیز درصدد حاکم ساختن و اجراء ارزشهای مذهبی و مجبور نمودن تابعان حقوق کیفری به تبعیت از آنها برآمده است.

در بیست سال اخیر در ایران، بیش از ۲۷۰ فقره مقرر کیفری از سوی مراجع مختلف تصویب شده که اگر به این مجموعه، ۱۱۳ رأی وحدت رویه هیأت عمومی دیوان عالی کشور و نیز مقررات کیفری فراوانی که از سوی شورای عالی انقلاب فرهنگی تصویب شده را اضافه کنیم عدد بزرگی را به خود اختصاص خواهد داد. تصویب این همه

◆ پی‌شگفتار ◆

مقررات کیفری با سیاست جنایی نوین به هیچ روی سازگار نیست. ۱ قانون گذار ما با هر ناهنجاری، کژروی و انحراف به سان بزه برخورد نموده و بدون توجه به اینکه باید برای این عناوین به دنبال پاسخ‌های اجتماعی بود بدان‌ها وصف مجرمانه بخشیده و بدین ترتیب موجب افزایش عناوین مجرمانه شده است. افزایش عناوین مجرمانه موجب یک حالت ناهنجاری است، درچنین حالتی هیچ کس با اطمینان نمی‌داند که چه امری از نظر قانون گذار ممنوع اعلام گردیده است. وقتی که کشوری برای کاهش و یا حذف ثلث نگه داشتن نرخ تبه‌کاری و جلوگیری از تکرار جرم و اصلاح و درمان مجرمین با تبیت راه‌افروستی مجازاتها به تغییرات و تحولات مستمر و دائمی در قوانین که عمدتاً بر اساس سعه دامنه جرائم و یا تشدید مجازاتهاست، اقدام نماید در این حالت نتیجه‌ای جز افزایش عناوین مجرمانه، انباشته شدن زندانها از افراد و ایجاد هزینه‌های سنگین برای جرم‌زدان نخواهد داشت.

۱. حبیب زاده، محمد جعفر و نجفی ایرند آبادی، علی حسین و کلانتری، کیوژ، تورم کیفری، عوامل و پیامدها، مجله

علوم انسانی مدرس، شماره ۴، ۱۳۸۰، ص ۵۹